

WSPÓŁCZESNE OBSZARY ROZWOJU PEDAGOGIKI SPOŁECZNEJ I NOWE MOŻLIWOŚCI W STUDIOWANIU TEJ DYSCYPLINY WIEDZY. OKIEM DYDAKTYKA

1. Kilka refleksji na temat współczesnej pedagogiki społecznej

Pedagogika społeczna ma już ponad sto lat, powstawała jako refleksja teoretyczna oraz praktyka na przełomie XIX i XX wieku – „a jej podłoże stanowiły przeobrażenia ekonomiczne, socjalne, edukacyjne i społeczno-kulturowe Europy i Ameryki”. Niespotykany wzrost gospodarczy, postęp naukowy i techniczny zmieniały życie nie tylko wybranych grup społecznych, ale także poszczególne kraje i przestrzenie kulturowe. „Zdaniem Aleksandra Kamińskiego to m. in. „industrializacja i urbanizacja sprzyjały rozwojowi gospodarczemu, ale zarazem ibnproletaryzacji mas ludzkich oraz rozkładowi tradycyjnych grup społecznych (rodziny, społeczności lokalnych, sąsiedztwa). Można zatem i należy zadać na początku naszych uwag pytanie, czy przełom kolejnego stulecia i tysiąclecia (XX i XXIw.) – obraz rozwarstwienia społecznego, nierówności w różnych obszarach życia ludzkiego jawi się podobnie – jak dawniej – czy też nie?”¹.

Andrzej Radzewicz-Winnicki w swoim niedawno wydanym podręczniku² wymienia kilkanaście pól, na których w Polsce w latach 1989-2007, tj. w czasach tworzenia się nowego ładu społeczno-ekonomicznego, podejmowane były przez pedagogów społecznych badania i analizy. Rozpoczyna od dwóch obszarów: tworzenia podręczników, leksykonów, słowników i prac teoretycznych systematyzujących poszczególne problemy oraz publikowania książek dotyczących zmiany społecznej, ukazujących różne konstelacje tzw. rdzenia transformacji, a na tym tle – rolę współczesnej edukacji³. Właśnie wymienionym dwóm obszarom poświęcony jest ten artykuł –

¹ Zob. S. Kawula, *Pedagogika społeczna i jej miejsce wśród nauk pedagogicznych*, w: *Pedagogika społeczna. Dokonania-aktualność-perspektywy*, red. S. Kawula Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 28.

² A. Radzewicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 169-173.

³ Pozostałe pola to: niedostatek, ubóstwo i marginalizacja społeczna (dywagacje teoretyczne bądź egzemplifikacje dotyczące dramatycznej sytuacji grup społecznych dotkniętych skutkami transformacji); problematyka licznych zagrożeń, którymi zajmuje się pedagogika społeczna, kwestie resocjalizacji, w tym także małych grup społecznych (casus:

w kontekście obecnych wyzwań i ograniczeń wobec pedagogiki społecznej. Jest to o tyle istotne, że można zaobserwować zjawisko znacznej popularności pedagogiki społecznej i wręcz jej rozkwitu, czego dowodem jest wzrastająca liczba katedr pedagogiki społecznej na uczelniach publicznych i niepublicznych. Już chyba tysiące studentów tej dyscypliny pedagogiki oraz rozszerzające się rzesze pracowników – przede wszystkim samorządowych – instytucji pomocy społecznej (często studentów zaocznych) stanowi trudną do ogarnięcia grupę czytelników publikacji z tej dziedziny wiedzy. Intencją autora artykułu jest stworzenie krótkiego przewodnika dla tych osób, oraz przybliżenie zagadnień współczesnej pedagogiki społecznej szerszym kręgom zainteresowanych.

W podręczniku A. Radzewicza-Winnickiego znaleźć można myśli na temat przemian dokonujących się we współczesnej Polsce; autor rozważa cztery scenariusze rozwoju naszego kraju i wyraża wiarę w urzeczywistnienie przewidywań optymistycznych, które zakładają takie uformowanie się społeczeństwa jutra, że będzie ono dla jednostki „w pełni przyjazne”. Z tym wiązać się działania „profilaktyczne, kompensacyjne, organizowanie adekwatnych do poszczególnych realiów form pomocy, samopomocy, ani-

rodzina) niewydolnych wychowawczo; problemy opieki nad młodym pokoleniem powierzonym pieczy osób dorosłych, wczesnej socjalizacji dzieci i młodzieży, a więc pedagogiki opiekuńczej – ściśle powiązanej z pedagogiką społeczną i pedagogiką specjalną; zagadnienia praktyczne interwencji kryzysowej, organizacji, pomocy i samopomocy, wsparcia społecznego i działalności socjalnej prowadzonej w środowisku lokalnym przez pedagogów; kwestie instytucjonalizacji zawodu pracownika socjalnego, terapeuty, logopedy bądź prace związane z socjologią (monografią) określonego zawodu; aktywizacja i rozwój społeczności lokalnej (community development): omawianie głównych procesów i stymulatorów rozwoju społeczności lokalnej za pośrednictwem projektów badawczych obejmujących następujące dziedziny: ulepszanie i zakładanie nowych urzędów sanitarno-zdrowotnych, przyciąganie inwestycji produkcyjnych lub usługowych, nowe urządzenia komunalne, lustracje, inspekcje pomiarów w obrębie lokalnej infrastruktury; rola rodziny i szkoły w zakresie intencjonalnej współpracy oraz w aktywizacji i kształtowaniu wzajemnego partnerstwa na terenie społeczności lokalnej; w obrębie problematyki rodziny także badania z zakresu gerontologii społecznej; napięcia i destabilizacja w wewnętrznych strukturach współczesnych rodzin w dobie emancypacji społecznej; badania nad zdrowotnością społeczności lokalnej, badanie poglądów i zachowań w dziedzinie zdrowia, propagowanie edukacji zdrowotnej we współczesnej rodzinie; przestrzeń miejska; zabudowana przestrzeń miejska jako teren licznych zagrożeń, spekulacji, określonego spektaklu wzajemnych interakcji i nierówności społecznych, a równocześnie dogodny obszar szczególnego rodzaju oddziaływań wychowawczych; prezentacja przemian kulturowo-mentalnych (w sferze norm, wzorców czy wartości), jak również oczekiwań orientacji i aspiracji życiowych (w tym edukacyjnych) poddanych socjopedagogicznej analizie zarówno w środowisku młodzieży, jak i osób dorosłych; historia i stan obecny polskiej pedagogiki społecznej; znaczenie poszczególnych postaci, aktualność poglądów i dokonań w realiach współczesności; teoretyczne odniesienia historycznych badań nad socjalizacją.

macji, aktywności itp.” Wybitny współczesny pedagog społeczny podkreśla, że „pomimo rewolucyjnych przemian stale trzeba będzie powracać – tak jak i w naszym czasie społecznym – do psychospołecznego wymiaru przebiegającego procesu zmiany społecznej i postępu⁴.”

Inni pedagodzy społeczni wyrażają mniej optymistyczne przekonania; Stanisław Kawula zauważa, że „koszty polskiej transformacji ponoszą głównie najbiedniejsi, niezaradni i słabo wykształceni, inwalidzi, osoby niepełnosprawne i przewlekle chore oraz ich rodziny”⁵. Z grupy tej rekrutują się najczęściej osoby zmarginalizowane i społecznie wykluczone (strukturalnie jako grupy, fizycznie, normatywnie, funkcjonalnie – jako jednostki). Osoby w różnym stopniu i z różnych powodów niepełnosprawne mogą popaść w mechanizm podwójnego wykluczenia (niepełnosprawność, brak pracy). „Przemiany ekonomiczno-społeczne w Polsce właśnie ku temu zmierzają. Okazuje się, że zaledwie 16,4% osób niepełnosprawnych ma „jakieś” zatrudnienie. Fenomen polskiej wielkiej zmiany winniśmy brać dzisiaj pod uwagę, chcąc nadal uprawiać nauką pedagogikę, zwłaszcza według zasady racjonalnego wyboru”.

Inny wybitny pedagog społeczny ostrzega⁶, że „uwarunkowania makrostrukturalne w Polsce mogą rodzić określone trudności w spełnianiu zadań przez pedagogikę społeczną”. Jako przyczyny wskazuje „niestabilność i nietrwałość przeobrażeń”, ale także „ograniczenia poznawcze i metodologiczne, rozczarowania neopozytywistycznym warszatem metodologicznym”. Ponadto trudności przysparza niejednoznaczność norm, a więc występuje konieczność negocjowania zasad działania już istniejących i tworzonych instytucji i placówek opiekuńczych, organizacji społecznych i władz lokalnych. Zmieniła się też społeczna rola nauki i społeczna rola uczonych. Uczony (...) przestaje być nosicielem obiektywnej prawdy...”

2. Z kart historii pedagogiki w Polsce

Na źródła pedagogiki społecznej wskazuje fakt, że pojęcie to pojawiło się w literaturze pedagogicznej po raz pierwszy w podręczniku dla nauczycieli Friedricha A. Diesterwega w połowie XIX wieku. Myślenie o pożytecznych i szkodliwych wpływach środowiska na szkolną praktykę

⁴ A. Radziejewicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna*, s. 552.

⁵ S. Kawula, *Pedagogika społeczna i jej wyzwania na początku XXI w.*, w: *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, t. 2, s. 43.

⁶ W. Ciczkowski, *Ewolucja zadań polskiej pedagogiki społecznej*, w: *Pedagogika społeczna. Dokonania-aktualność-perspektywy*, red. S. Kawula, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 58.

wychowawczą kierowało zainteresowanie wychowawców w stronę rodziny ucznia i jego sąsiadów. Okazywało się, iż nierzadko kluczem do poprawy szkolnego losu dziecka staje się skuteczne oddziaływanie pedagogiczne na dorosłych tworzących jego najbliższy krąg. Tutaj pedagogika zetknęła się z filantropią i różnymi działaniami charytatywnymi. Za oznakę powstawania nowej dyscypliny można uznać pierwszą książkę z „pedagogiką społeczną” w tytule (Paul Bergemann, *Soziale Pedagogik*, Berlin 1900). „Pedagogika społeczna zrodziła się jako refleksja teoretyczna i praktyczna działalność – głównie na przełomie XIX i XX wieku – a jej podłoże stanowiły przeobrażenia ekonomiczne, socjalne, edukacyjne i społeczno-kulturowe Europy i Ameryki. Postępujący wzrost gospodarczy, wywołany przede wszystkim postępem naukowym i technicznym, bezpośrednio wpływał na jakość życia grup ludzkich, warstw społecznych czy nawet regionów, krajów i przestrzeni kulturowych”⁷.

W Polsce pedagogika społeczna od początku rozwijała się bardzo intensywnie i na poziomie nieodlegającym od czołowych państw I połowy XX wieku. W epoce Polski Ludowej doszło do przejściowego zahamowania tego tempa rozwoju ze względu choćby na to, że problemy społeczne, którymi się ona zajmuje, starano się w „ustroju sprawiedliwości społecznej” wstydliwie umniejszać, skrywać czy pomijać jako szkodliwe dla wizerunku systemu. Pomimo tych przeszkód niektórzy mówią wręcz o rozkwicie tej gałęzi pedagogiki w latach 60-tych i 70-tych, zwłaszcza za sprawą A. Kamińskiego i Ryszarda Wroczyńskiego oraz ich uczniów i współpracowników.

Z pewnością istnieją podstawy do twierdzenia, że w ostatnich 20 latach w nauczaniu pedagogiki społecznej doszło do poważnej zmiany jakościowej. Właściwie w okresie PRL-u studenci pedagogiki społecznej zdani byli na 3 pozycje o charakterze podręcznika. Były to prace najwybitniejszych twórców tej dyscypliny w Polsce: pośmiertnie wydany zbiór pism H. Radlińskiej oraz podręczniki R. Wroczyńskiego i A. Kamińskiego. W celu właściwej oceny prac ostatniego dwudziestolecia (a zwłaszcza dziesięciolecia XXI wieku) warto spojrzeć na dwie klasyczne już pozycje z okresu PRL-u autorstwa Ryszarda Wroczyńskiego⁸ i Aleksandra Kamińskiego⁹. Pierwsza z nich liczy ok. 250 stron i dzieli się na 6 rozdziałów

⁷ S. Kawula, *Pedagogika społeczna i jej miejsce wśród nauk pedagogicznych*, s. 28.

⁸ R. Wroczyński, *Wprowadzenie do pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1966.

⁹ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, PWN, Warszawa 1982.

(1. Przedmiot i zadania pedagogiki społecznej. 2. Środowisko i jego poznanie. 3. Pozaszkolne środowiska wychowawcze. 4. Problemy pedagogiki opiekuńczej. 5. Pozaszkolne wychowanie młodzieży. 6. Wymogi cywilizacji zmiennej a system oświaty i wychowania); w *Indeksie nazwisk* dominują cudzoziemcy, ale znaleźć też można wielu polskich pedagogów i socjologów, niekiedy już nieco zapominanych¹⁰. Autor swój podręcznik rekomenduje następująco: „Praca (...) jest odtworzeniem i rozwinięciem wykładów z pedagogiki społecznej dla studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Wybiega jednak poza treść wykładów i zmierza do zarysowania węzłowych problemów pedagogiki społecznej, nawiązując do naszego dorobku i świetnych tradycji w tej tak dziś ważnej dyscyplinie pedagogicznej. Zagadnieniem wyjściowym czynię analizę struktury i uwarunkowań procesów wychowawczych. Jest to sprawa o podstawowym znaczeniu dla teorii i praktyki wychowania”¹¹.

Podręcznik A. Kamińskiego ma ok. 420 stron i zawiera siedem rozdziałów¹². Już sam tytuł zwraca uwagę na specyfikę myślenia o pedagogice społecznej: ukierunkowanie na „pracę socjalną i kulturalną” poszerza rozumienie pedagogiki społecznej przez R. Wroczyńskiego jako dziedziny wiedzy i działalności przede wszystkim wspierającej wychowanie szkolne¹³. Autor, zachowując „wrażliwość Ryszarda Wroczyńskiego na postęp pedagogiki i na jej użyteczność w Polsce Ludowej”, idzie jednak „śladami H. Radlińskiej w tendencji do generalnego ujęcia pedagogiki społecznej” (s. 6). Zawartość trzech pierwszych rozdziałów w obu podręcznikach

¹⁰ Na przykład: Cz. Babicki, J. Chałasiński, M. Falski, J. Korczak, M. Grzegorzewska, S. Hessen, K. Jeżewski, A. Kamiński, S. Kowalski, Cz. Kupisiewicz, I. Lepalczyk, M. Librachowa, M. Łopatkowa, R. Miller, H. Muszyński, T. Nowacki, H. Radlińska, K. Sośnicki, B. Suchodolski, S. Szacki, J. Szczepański, A. Szcówna, S. Wołoszyn, F. Znaniecki.

¹¹ R. Wroczyński, *Wprowadzenie do pedagogiki społecznej*, s. 7

¹² Wydanie piąte z 1982 r. nakład 10 tys. egzemplarzy (!). Wstęp autora do wydania II (w półtora roku po pierwszym) z maja 1973.

¹³ Zaznacza to sam autor we wstępie: „Niniejsze opracowanie stanowi w pewnym zakresie próbę usystematyzowanego przedstawienia pedagogiki społecznej. Pierwszą tego rodzaju próbą był zwięzły, encyklopedycznie ujęty skrypt dla studentów przygotowujących się do egzaminu z pedagogiki społecznej, napisany przez Helenę Radlińską w latach 1949-1951 (W. Radlińska, *Egzamin z pedagogiki społecznej*, w: H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 359-395). Drugim stało się *Wprowadzenie do pedagogiki społecznej* Ryszarda Wroczyńskiego, integrujące pedagogikę społeczną z przeobrażeniami zachodzącymi w kraju nadającym socjalistyczny kształt kulturze, oświacie, opiece, pomocy w rozwoju; swoje opracowanie profesor Wroczyński ujął „szkołocentrycznie”, skupiając się na tych zagadnieniach, których naświetlenie mogło być najbardziej przydatne nauczycielstwu i wychowawcom młodzieży” (s. 6).

w pewny stopniu się pokrywa: geneza, zakres, zadania pedagogiki społecznej, jej podstawowe pojęcia, podstawowe środowiska i ich znaczenie wychowawcze (u A. Kamińskiego omówione zostały zakład pracy i stowarzyszenia społeczne). Rozdział czwarty, dotyczący u R. Wroczyńskiego pedagogiki opiekuńczej, liczy 30 stron. Czwarty rozdział książki A. Kamińskiego, zatytułowany „*Wybrane instytucje opieki i pomocy w rozwoju*”, ma stron prawie 90 i zawiera omówienie działalności kilkunastu różnych instytucji. Cały rozdział piąty zawiera w podręczniku Kamińskiego omówienie trzech metod pracy społeczno-wychowawczej, a rozdział szósty dotyczy przeobrażeń w pracy socjalnej i kulturalnej. Właśnie ten rozdział i następny – „*Społeczno-wychowawcza problematyka wybranych dziedzin pedagogiki społecznej*” – z dużym zakresem pokrywają się z dwoma ostatnimi rozdziałami pracy Wroczyńskiego. Omówione podręczniki do dziś służą mogą studentom jako materiał pomocniczy, przydatny zwłaszcza przy opanowywaniu podstaw, na przykład terminologii naukowej, profesjonalnego języka.

3. Współczesne podręczniki pedagogiki społecznej

3.1. Jednym z pierwszych podręczników pedagogiki społecznej wydanych po 1989 r. jest książka zredagowana przez Tadeusza Pilcha oraz Irenę Lepalczyk, zatytułowana „*Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*”¹⁴ (410 stron). Klasyczne podręczniki pedagogiki społecznej w Polsce sygnowane były nazwiskiem jednego autora¹⁵, w tym wypadku mamy do czynienia z autorstwem grupy osób specjalizujących się w poszczególnych dziedzinach¹⁶. Publikację otwiera artykuł Ireny Lepalczyk, nestorki w tym gronie, osoby o najwyższym autorytecie i największych zasługach, opromienionej nimbem uczennicy Heleny Radlińskiej. Dotyczy on genezy i rozwoju pedagogiki społecznej, w czym autorka przez pół wieku brała udział. W rozdziale I, zatytułowanym „*Podstawy teoretyczno-metodologiczne*”, omówione zostały również takie zagadnienia, jak strategie badawcze pedagogiki społecznej i ich użyteczność, problemy

¹⁴ Publikacja, wydana skromnie w Warszawie w 1993 r. w nakładzie 1 tys. egzemplarzy, dotowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i program współpracy międzynarodowej „Tempus”.

¹⁵ Zob. H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961; A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1972; R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1974.

¹⁶ 24 nazwiska: I. Lepalczyk, D. Lalak, T. Pilch, E. Mazurkiewicz, B. Szatur-Jaworska, A. Nocuń, A. Kwak, J. Radziewicz, M. Winiarski, S. Kwiatkowski, G. Firlit, J. Szmagałski, J. Kargul, T. Aleksander, E. Kozdrowicz, J. Boczoń, W. Toczyski, A. Zielińska, L. Pytka, T. Zacharuk, T. Bulenda, J. Zabłocki, M. Górecki, M. Porowski.

diagnostyki, teoretyczne podstawy pracy socjalnej i pracy kulturalnej, użyteczność samej pedagogiki społecznej. Rozdział drugi zawiera omówienie podstawowych środowisk wychowawczych (rodzina, środowisko lokalne, grupa rówieśnicza, szkoła, organizacje i stowarzyszenia, zakład pracy), w rozdziale trzecim odnajdujemy prezentację podstawowych metod pracy społeczno-wychowawczej (metoda indywidualnego przypadku, metoda grupowa, metoda organizowania środowiska) oraz omówienie kwestii animacji społeczno-kulturalnej, kształcenia ustawicznego oraz poradnictwa. Dwa ostatnie rozdziały poświęcone zostały następującym sprawom: ubóstwu, zaburzeniom przystosowania społecznego, niepełnosprawności w środowisku społecznym, agresji i nietolerancji, hospicjum oraz organizacjom samorządowym.

Obecnie w niektórych księgarniach znaleźć można ten sam podręcznik, w wydaniu drugim, rozszerzonym i poprawionym, z pewnością opublikowany po roku 2003 (wskazuje na to datowanie praw autorskich)¹⁷. Oprócz niewielkich zmian w składzie autorów zauważyć można nowe zagadnienia. Pierwsze z nich omawia Teresa Bauman w artykule „*Pedagogika społeczna wobec zmian w myśleniu o kształceniu i wychowaniu*”; ten tekst jest głównym przekazem aktualizującym publikację z początku lat dziewięćdziesiątych. Autorka swój wywód rozpoczyna od ogólnych refleksji nad pedagogiką jako nauką, wskazując na jej technologiczny charakter. Następnie przybliża idee pedagogiki humanistycznej, pedagogiki krytycznej oraz antypedagogiki. W końcowej części artykułu autorka krytycznie ocenia technologiczny charakter tradycyjnej pedagogiki społecznej stwierdzając, iż taka pedagogika „traktuje człowieka instrumentalnie, zakładając, że poprzez stworzenie odpowiednich warunków, właściwego systemu bodźców można ukształtować go w sposób dowolny. Nie bada rzeczywistości społecznej takiej, jaką jest, lecz pod kątem, jaka być powinna, mniej interesuje ją środowisko jako realność, interesuje ją natomiast właściwe środowisko wychowawcze”¹⁸. Omówiwszy zadania pedagogiki społecznej, wychodząc kolejno z założeń pedagogiki humanistycznej, antypedagogiki oraz pedagogiki krytycznej, autorka zakreśla trzy jej współczesne wyzwania:

1. „(...) inne niż dotychczas osadzenie jej myślenia w całokształcie myśli społecznej, niezawężanie się do problematyki opiekuńczo-wychowawczej (troska o gorące mleko dla dzieci podczas przerw), ale głęboka

¹⁷ Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995 (?), Copyright by Wydawnictwo Akademickie „Żak” & Tadeusz Pilch i Irena Lepalczyk, Warszawa 2003.

¹⁸ Tamże, s. 102.

refleksja nad całym systemem społecznym, światem, dostrzeganie i opis całości kształtu zagrożeń, jakie on ze sobą niesie”¹⁹.

2. Refleksja dotycząca „celu i sposobu badania rzeczywistości przez pedagogikę społeczną (...). Pedagogika społeczna powinna (...) stać się mniej postulatyczną, a bardziej opisową; częściej pytać: „jak jest i dlaczego jest właśnie tak”, a rzadziej zadawać pytanie: „jak być powinno”. Nadmierna postulatyczność każdej wiedzy wobec rzeczywistości czyni z niej albo ideologię, albo utopię”.

3. „Samookreślenie się pedagogiki społecznej, (...) uświadomienie sobie swoich własnych założeń” przez odwołanie się do pedagogiki ogólnej, (...) „reinterpretacja kategorii pojęciowych przez nią używanych” (np. „pojęcia adaptacji jako apologetyzowanej postawy człowieka wobec świata i nieprzystosowania społecznego jako wyniku zaburzenia tej postawy”)²⁰.

Można zauważyć, że przynajmniej część opinii i twierdzeń zamieszczonych w omawianym artykule pokrywa się z tezami artykułu Alicji i Józefa Kargulów zamieszczonym w 2. tomie „*Polskiej pedagogiki społecznej (wyborze tekstów źródłowych)*” pod red. Mariusza Cichosza. Książka ta zostanie omówiona w dalszej części artykułu²¹.

W uwspółcześnionej wersji podręcznika Lepalczyk i Pilcha pojawiają się ponadto nowe zagadnienia: bezrobocie (artykuł J. Pilch), dziecko w szpitalu (E. Dobrzycka), bezdomność (M. Porowski) oraz organizacje pozarządowe – w miejsce organizacji samorządowych (także M. Porowski).

3.2. Ewa Marynowicz-Hetka jest autorką dwutomowego podręcznika akademickiego pt. „*Pedagogika społeczna*” wydanego przez Wydawnictwa Naukowe PWN w 2007 r. W opracowaniu tego dzieła współdziałała duża

¹⁹ Tamże, s. 104.

²⁰ Tamże, s. 104.

²¹ Pochodzący z 1990 r. artykuł nosi znamieny tytuł: „W poszukiwaniu paradygmatu pedagogiki społecznej”; w przypisie autorzy wyjaśniają: „Termin „paradygmat” rozumiemy podobnie jak P. Sztompka (*Teoria socjologiczna XX wieku. Wstęp do wydania polskiego*, w: *Struktura teorii socjologicznej*, red. J. H. Turner, Warszawa 1985, s. 17) i uważamy, iż są to przyjęte powszechnie schematy myślowe mieszczące w sobie i najogólniejsze założenia, i modele pojęciowe, i teorie empiryczne, i stwierdzone fakty opisowe, a także problemy, które stawia się w badaniach i typowe techniki, za pomocą których problemy te się rozwiązuje.” (A. Kargul, J. Kargul, *W poszukiwaniu paradygmatu pedagogiki społecznej*, w: *Polska pedagogika społeczna w latach 1945-2003 (wybór tekstów źródłowych)*, red. M. Cichosz, t. 2, s. 346).

grupa osób²²; tom pierwszy jest ściśle podręcznikiem²³, w drugim tomie odnajdujemy antologię tekstów poruszających najdonioślejsze, fundamentalne – z punktu widzenia pedagogiki społecznej – kwestie naszej współczesności²⁴.

Tom pierwszy na około 570 stronach, w 2 częściach mieści 14 rozdziałów. Część I – „Podstawy epistemologiczne, ontologiczne i aksjologiczne dyscypliny oraz kategorie pojęciowe pedagogiki społecznej” – zawiera 7 rozdziałów, w których znajdują się takie zagadnienia, jak powstanie i rozwój pedagogiki społecznej w Polsce w kontekstach historycznych i porównawczych, naukowość pedagogiki społecznej i jej związki z filozofią, kulturą, humanistyką, ideologią; istota podstawowych pojęć stosowanych w tej dyscyplinie, jak środowisko życia, siły indywidualne i zbiorowe, wsparcie społeczne i praca społeczna, działanie społeczne (bardzo interesujący rozdział – s. 77-110), zagadnienia profilaktyki i kompensacji, pomoc w rozwoju oraz kwestie metodologiczne (metodologia badań – paradygmat działania).

Część druga nosi tytuł „Podejścia teoretyczne, aksjologiczne i metodyczne orientacji działania pedagoga społecznego” i zawiera także siedem rozdziałów. Zgodnie z tytułem tej części koncentrują one uwagę czytelnika na praktycznej stronie pedagogiki społecznej na polu działania pedagoga społecznego: na ramach tego działania, modelach pracy socjalnej, zagadnieniach etycznych i kulturze profesjonalnej pedagoga jako pracownika, a także na związkach między pedagogiką społeczną a pracą socjalną.

²² W tomie I znajdujemy 10 nazwisk współpracowników Prof. Marynowicz-Hetki z UŁ, są to: Anna Walczak, Ryszarda Czernichowska, Mariusz Granosik, Jerzy Szmagałski, Lucyna Telka, Anita Gulczyńska, Hanna Kubicka, Elżbieta Skoczylas-Namielska, Dorota Wolska-Prylińska, a także Katarzyna Gajek (opracowała część bibliografii oraz indeksy). W tomie II, w którego E. Marynowicz-Hetka jest redaktorem naukowym, otrzymujemy swoisty przegląd polskiej (i nie tylko) współczesnej pedagogiki społecznej (Tadeusz Aleksander – Kraków; Teresa Hejnicka-Bezwińska, Krystyna Marzec-Holka, Mariusz Cichosz, Zygmunt Wiatrowski (Włocławek) – Bydgoszcz; Bogusław Chmielowski, Andrzej Radziejewicz-Winnicki – Katowice; Maria Czerepaniak – Walczak – Szczecin; Olga Czerniawska, Elżbieta Dubas, Danuta Urbaniak-Zajac, Jacek Piekarski, Bogusław Śliwerski – Łódź; Tadeusz Frąckowiak – Poznań; Jerzy Nikitorowicz, Jadwiga Izdebska-Białystok; Alicja Kargulowa – Wrocław; Stanisław Kawula, Andrzej Olubiński – Olsztyn; Bożena Matyjas – Kielce; Anna Przeclawska, Jolanta Supińska, Tadeusz Pilch, Piotr Sałustowicz (Bielefeld-Niemcy), Zofia Żukowska (Biała Podlaska) – Warszawa.

²³ Ta część liczy ok. 570 stron. Część druga – ponad 660 stron.

²⁴ A. Radziejewicz-Winnicki traktuje ten tom jako oddzielną propozycję wydawniczą, tak znacząca jakościowa różnica zachodzi między obiema publikacjami. (A. Radziejewicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 14).

3.3. W 2007 r. w serii „Pedagogika wobec współczesności” ukazała się książka Andrzeja Radzewicza-Winnickiego pt. „*Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*”²⁵. Licząca z indeksami i przypisami ok. 640 stron publikacja dzieli się na „*Wprowadzenie*”, „*Zakończenie*” („*Perspektywa rozwoju stosowanej pedagogiki społecznej*”) oraz 17 rozdziałów pogrupowanych w 4 opatrzone tytułami części (1. Pedagogika społeczna w strukturze pedagogiki jako dyscypliny naukowej oraz jako wyodrębniająca się praktyka zawodowa w sferze opieki i pomocy społecznej – 5 rozdziałów; 2. Przeobrażenia społeczne, procesy, pojęcia oraz problemy towarzyszące zmianie społecznej – 4 rozdziały; 3. Wybrane zagadnienia z metodologii i metodyki badań w naukach społecznych użyteczne badaczom doby transformacji – 3 rozdziały; 4. Od ideologii ku rehabilitacji społecznej i wyzwoleniu aktywności człowieka. Problemy i interakcje społeczne wpływające na pomyślne uczestnictwo we współczesnych organizacjach społecznych – 5 rozdziałów).

Autor tak rekomenduje swoje dzieło: „Głównym celem niniejszej pracy jest przygotowanie studentów pedagogiki i nauk pokrewnych do egzaminu końcowego jednego z podstawowych przedmiotów, jakim jest pedagogika społeczna. Wyrażam ufność, że przygotowany przeze mnie materiał będzie przydatny jako lektura uzupełniająca w trakcie nauczania bądź uczenia się przedmiotów takich, jak: pedagogika opiekuńcza i wychowawcza, socjologia wychowania (edukacji), polityka czy też psychologia społeczna”²⁶.

W części pierwszej autor ukazuje historyczne korzenie pedagogiki społecznej (od starożytności po wiek XIX), kształtowanie się tożsamości nowej dyscypliny naukowej (i praktyki działań społecznych), polskie uwarunkowania i tradycje, dokonania polskich pedagogów społecznych w latach 1989-2007). W drugiej części uwaga czytelnika koncentrowana jest wokół fundamentalnych pojęć służących dzisiejszemu opisowi zjawisk społecznych (np. urbanizacja, ekologia społeczna, globalizacja, zmiana społeczna, transformacja, pauperyzacja, ubóstwo, upośledzenie społeczne, marginalizacja, ekskluzja społeczna, modernizacja społeczeństw, nowoczesność i ponowoczesność), część trzecia zawiera zagadnienia metodologii w naukach społecznych, dotyczy zwłaszcza przemian ostatnich 50 lat, w tym szans i ograniczeń postmodernistycznego pluralizmu metodologicznego powiązanego ze zwrotem ku nowym metodom jakościowym. Czwarta część podejmuje uznawane dziś za kluczowe zagadnienia *civil society* (po-

²⁵ A. Radzewicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

²⁶ Tamże, s. 13.

stęp społeczny, społeczeństwo obywatelskie, partycypacja społeczna, kapitał społeczny oraz inne odmiany kapitału. Ponadto wybrane problemy związane z przestrzenią społeczną, kwestie socjalizacji, identyfikacji, adaptacji oraz integracji społecznej, działalność instytucji społecznych – rodziny, szkoły, kościoła, samorządu terytorialnego, zakładów pracy oraz organizacji pozarządowych. Także problematykę anomii oraz rehabilitacji społecznej, emancypacji społecznej i aktywizowania społeczności lokalnej).

Spośród omawianych podręczników ten zawiera chyba najgłębszą peregrynację w przeszłość do źródeł dzisiejszej pedagogiki społecznej. Poznajemy m. in. refleksje Cycerona na temat ubóstwa, myśli i działanie średniowiecznych świętych, interpretacje biedy w teologii Lutera i Kalwina, przedsięwzięcia dobroczynne ks. Piotra Skargi i S. Staszica, ideologię i praktykę socjalistów utopijnych.

Wśród zalet dydaktycznych podręcznika podkreślić należy zamieszczenie na końcu każdego rozdziału literatury przedmiotu oraz pytań kontrolnych, pomagających w samodzielnym studiowaniu. Ważną rolę dydaktyczną pełni także zamieszczony na końcu (s. 595-632) słownik ważniejszych pojęć. Jego przydatność należałoby eksponować także w relacji do języka tej publikacji, który do łatwych nie należy.

Za szczególnie interesujące i oryginalne należy uznać rozdziały zawierające kwestie metodologii i metodyki badań w naukach społecznych, zamieszczone w III części. Tych kwestii tak spójnie ujętych nie znajdziemy w pozostałych omawianych publikacjach. Także znaczne fragmenty części IV zasługują na uwagę; w rozdziale 13 wnikliwie omówiono pojęcie społeczeństwa obywatelskiego, partycypacji społecznej, kapitału społecznego i innych kapitałów.

3.4. Stanisław Kawula, którego nazwisko wielokrotnie spotykamy we wcześniej omówionych podręcznikach, jest autorem koncepcji i redaktorem naukowym publikacji pt. *„Pedagogika społeczna. Dokonania-aktualność-perspektywy”*²⁷. Ten „podręcznik akademicki dla pedagogów” jest dziełem obszernym, liczącym ponad 600 stron. Tworzy go 31 rozdzia-

²⁷ *Pedagogika społeczna dokonania – aktualność – perspektywy. Podręcznik akademicki dla pedagogów*, Koncepcja i redakcja naukowa Stanisława Kawula, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009. To nie jest zupełnie nowa publikacja, stanowi ona unowocześnioną i przeredagowaną wersję skryptów S. Kawuli wydawanych w latach 1983, 1988 i 1996, Jak pisze autor, „większość rozdziałów została uzupełniona lub napisana na nowo” – z uwzględnieniem najnowszych opracowań lat 90.

łów zgrupowanych w czterech częściach²⁸, poszczególne rozdziały mają charakter autorski, są w różnym stopniu odrębnymi artykułami. Autorem największej liczby rozdziałów jest Stanisław Kawula (19), inni autorzy to Wiesław Ciczkowski (1), Mikołaj Winiarski (3), Andrzej Olubiński (2), Wiesław Theiss (1), Władysław Dykcik (1), Jan Lachowicz (1), Marek Wolny (1), Małgorzata Orłowska (1) i Ewa Syrek (1) Ponadto w podręczniku odnajdujemy wprowadzenie, a w nim wyodrębnioną część pt. „Po co studiować pedagogikę społeczną?” Stanisław Kawula zakreśla tu zadania badawcze i praktyczne współczesnej pedagogiki społecznej oraz w 8 punktach ujmuje najważniejsze kwestie, które powinny zostać przybliżone w trakcie zajęć dydaktycznych na studiach z pedagogiki społecznej. Są to:

1. Historia pedagogiki w Polsce w kontekście międzynarodowym.
2. Struktura i uwarunkowania procesów wychowawczych.
3. Środowisko wychowawcze – typy, kręgi, komponenty, teorie środowiskowe, strategie i modele teoretyczne oraz ich konsekwencje.
4. Przegląd i systematyzacja wiedzy o komponentach środowiska wychowawczego oraz ich różnych funkcjach.
5. Aktywność człowieka w różnych fazach życia (kultura, wykorzystanie czasu wolnego, organizacje społeczne i stowarzyszenia, kształcenie ustawiczne i równoległe, grupy wsparcia, grupy podkulturowe.
6. Teoria i praktyka stosowania metod pracy środowiskowej, zasady i techniki diagnostyki pedagogicznej środowiska, teoria i praktyka integracji oddziaływań opiekuńczo wychowawczych i kulturalnych środowiska.
7. Związki systemu edukacyjnego, oświatowo-wychowawczego i socjalnego z szerszymi przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi i politycznymi oraz działaniami różnych grup społecznych, środowisk, organizacji instytucji itp.
8. Nowe wyzwania, obszary i zadania pedagogiki społecznej²⁹.

Do czołowych zadań współczesnych pedagogów społecznych, którzy powinni legitymować się wykształceniem wyższym, S. Kawula zalicza przede wszystkim właściwe prowadzenie spraw socjalnych, aktywizację kulturalną i zawodową, a także organizowanie sieci wsparcia. Szczególną zaletą podręcznika jest zamieszczenie w nim propozycji programu nauczania (s. 653-656), zawierającego sześć bloków tematycznych: 1. Geneza,

²⁸ Tytuły części: 1. Podstawowe kategorie i kierunki przeobrażeń. 2. Czołowi przedstawiciele. 3. Diagnostyka pedagogiczna środowiska. 4. Obszary empirycznych dociekań.

²⁹ Tamże, s. 19-20.

rozwój, przedmiot i zadania pedagogiki społecznej. 2. Środowisko wychowawcze i jego podstawowe komponenty (m.in. człowiek a środowisko, typologizacja środowisk wychowawczych, różne aspekty i rodzaje środowiska, kultura, potrzeby ludzkie, wzory i wzorce, diagnoza pedagogiczna, siły społeczne, wsparcie społeczne). 3. Główne elementy środowiska wychowawczego i ich problematyka społeczno-wychowawcza (m.in. rodzina, środowisko lokalne, grupy rówieśnicze, szkoła w środowisku, instytucje pracy socjalnej, kulturalnej i opiekuńczej, służba zdrowia, środki kultury i komunikacji masowej). 4. Zagadnienia uczestnictwa człowieka w życiu społeczno-kulturalnym. 5. Zasady organizacji i aktywizacji środowiska wychowawczego. 6. Rola i zadania pedagogiki społecznej wobec aktualnych problemów współczesności.

W uwagach o realizacji twórcy programu sugeruje odmienne podejście do realizacji tego programu na studiach stacjonarnych i zaocznych ze względu na różny wymiar godzin dydaktycznych.

4. Książki pomocnicze

4.1. Jako na odrębne obszary wiedzy z zakresu pedagogiki społecznej należy wskazać dokonania Mariusza Cichosza, przede wszystkim zredagowana przez niego dwutomowa książka pt. „*Polska pedagogika społeczna w latach 1945-2003 (wybór tekstów źródłowych)*”³⁰. Zawiera ona 99 tekstów źródłowych (fragmentów książek, artykułów, komunikatów, a nawet ustaw i dokumentów rządowych). Ponadto interesującą przedmowę Edmunda Trempały, wstęp redaktora oraz spis bibliograficzny wybranych prac zwartych pedagogów społecznych. Wśród zamieszczonych autorów znajdujemy nazwiska koryfeusza polskiej pedagogiki społecznej (i po części socjologii wychowania) od jej zarania po współczesność; takich uczonych, jak: Helena Radlińska, Ryszard Wroczyński, Aleksander Kamiński, Irena Lepalczyk, Stanisław Kowalski, Edmund Trempała, Stanisław Kawula, Zbigniew Kwieciński, Adam Olgierd Uziębło, Mikołaj Winiarski, Ewa Marynowicz-Hetka, Edward Mazurkiewicz, Tadeusz Pilch, Barbara Smolińska-Theiss, Wiesław Theiss, Anna Przećławska, Olga Czerniawska, Alicja Kargul, Józef Kargul, Andrzej Radziewicz-Winnicki, Dzierżymir Janowski, Włodzimierz Winclawski, Wiesław Ambrozik, Marian Balcerek, Jerzy Wołczyk, Albin Kelm, Danuta Urbaniak-Zajac, Danuta Lalak, Tadeusz Frąckowiak, Ewa Wysocka, Renata Doniec, Krystyna Marzec-Holka, Ewa Kantowicz, Barbara Kromolicka. Całość podzielona została na dwie nierówne części: *Pedagogikę społeczną w okresie PRL (lata 1945-1989)* –

³⁰ M. Cichosz, *Polska pedagogika społeczna (wybór tekstów źródłowych)*, t. 1-2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

cały pierwszy tom (490 stron) i część drugiego (do strony 342) i *Pedagogikę społeczną w okresie III RP (lata 1989-2003)* – strony 343 – 491 tomu drugiego. Część I zawiera 4 rozdziały: 1. Pedagogika społeczna-środowiskowa (1.1. Podstawy ideowe; 1.2. Podstawy metodologiczna). 2. Dominujące nurty (opiekuńczy, socjalny i kulturowy). 3. Pedagogika społeczna w kontekście socjologii wychowania. 4. Pedagogika społeczna w kontekście polityki oświatowej. Część druga składa się z 1 rozdziału podzielonego na 2 części; pierwsza, zatytułowana „Analizy teoretyczne”, zawiera wspomniany wyżej artykuł A. i J. Kargulów o poszukiwaniu nowego paradygmatu pedagogiki społecznej oraz 9 innych tekstów³¹. W drugim podrozdziale odnajdujemy informacje o badaniach prowadzonych po 1989 roku, a terminy z tytułów wprowadzają z ich zakresy tematyczne: dzieciństwo, małe miasto, rodzinna wspólnota wartości, oblicza współczesnej młodości, znęcanie się nad dziećmi, marginalizacja, praca socjalna, ochrona dziecka w rodzinie.

Na okładce tomu drugiego zamieszczono opinie o tej publikacji autorstwa czterech wybitnych profesorów. Monografia, wypełniająca „w dużym zakresie istniejącą lukę” (prof. dr hab. Z. Węgiński), „przygotowana profesjonalnie, z dużym znawstwem przedmiotu, w sposób solidny i odpowiedzialny” (prof. dr hab. W. Theiss) „jest ważnym wydarzeniem w historii pedagogiki społecznej” jako że „w sposób wyczerpujący obrazuje jej historię i rozwój” (prof. dr hab. T. Pilch). Dzieło M. Cichosza wydaje się wprost bezcenną pomocą na studiach z zakresu pedagogiki społecznej, co podkreśla prof. dr hab. M. Nowak: „Przygotowany wybór tekstów wydaje się posiadać szczególną wartość jako podręczniki akademicki, jak też swoista antologia tekstów źródłowych nieodzownych w nauczaniu pedagogiki społecznej oraz ukierunkowaniu swojej pracy naukowej.”

W 2006 roku M. Cichosz wydał książkę *„Pedagogika społeczna w Polsce w latach 1945-2005. Rozwój – obszary refleksji – koncepcje”*³². To rozprawa habilitacyjna tego bydgoskiego uczonego, naukowego wychowanka prof. Edmunda Trempały. Już sam tytuł wskazuje na ścisłe związki tej monografii z wyborem tekstów omówionym powyżej. Zgromadzony podczas opracowywania monografii materiał źródłowy wręcz aż się prosił o opublikowanie w uporządkowanej formie. Ten porządek odczytujemy w omawianej pracy; z jednej strony odczytujemy tu układ historyczny

³¹ Znamienne ich tytuły, np. „Pedagogika społeczna: nowe zadania i szanse”, „Pedagogika społeczna wobec wyzwań współczesności”, „Edukacja w nowym postmodernistycznym ładzie społecznym” itp.

³² M. Cichosz, *Pedagogika społeczna w Polsce w latach 1945-2005. Rozwój – obszary refleksji – koncepcje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

(także ideowy, zadaniowy, polityczny) – podział na okresy: po II wojnie światowej, po 1957 r., po 1989 r.; z drugiej strony obserwujemy rozwój nauki poprzez dokonania jej twórców: H. Radlińskiej, A. Kamińskiego, R. Wroczyńskiego, S. Kowalskiego. Na to wszystko nakładają się dwa inne punkty widzenia: z perspektywy rozwoju instytucji naukowych (pedagogika społeczna w kolejnych ośrodkach akademickich; powstawanie katedr) oraz z perspektywy zadań i możliwości tej dziedziny pedagogiki w konkretnych uwarunkowaniach ustrojowych, społecznych i gospodarczych. O zawartości dwóch ostatnich rozdziałów mówią klarownie ich tytuły: *V. Oblicze pedagogiki społecznej u schyłku XX wieku*; *VI. Dokąd zmierza współczesna pedagogika społeczna – refleksje niedokończone*. Wartością samą w sobie jest rozwinięta bibliografia zamieszczona w tej monografii – s. 259-294.

4.2. Pozycją, której nie można pominąć, organizując pracę dydaktyczną na studiach z zakresu pedagogiki społecznej, są „Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej” pod redakcją naukową Danuty Lalak i Tadeusza Pilcha³³. Zawierają one ponad 240 haseł, częściowo opracowanych przez redaktorów, w części przez osoby wymieniane powyżej, a częściowo przez innych wybitnych przedstawicieli pedagogiki społecznej i nauk pokrewnych. Jak piszą w *Słowie wstępnym* redaktorzy, jego zamysł „zrodził się w środowisku pedagogów społecznych, z konieczności stworzenia płaszczyzny do dyskusji nad zasobem pojęciowym pedagogiki społecznej”, która rozwija się już ponad 150 lat, ale jej dorobek mierzony jest przede wszystkim na gruncie „działań i dokonań praktycznych o charakterze pedagogicznym, socjalnym oraz społeczno-politycznym”³⁴. W odczuciu twórców słownika pedagogika społeczna potrzebuje płaszczyzny do dyskusji nad jej zasobem pojęciowym, zwłaszcza że pojęcia w niej używane mają z reguły szeroki zakres znaczeniowy, co niekorzystnie odbijać się może na ich precyzji, ale jest nieuchronne ze względu na jej interdyscyplinarny i stosowany charakter. Publikacja, kierowana do uczonych, studentów, pedagogów i pracowników socjalnych, nie ma zatem – w intencji redaktorów – rangi dzieła zamkniętego; przeciwnie, czeka na poprawki i twórcze rozwinięcia. Niezależnie od uwag i zastrzeżeń D. Lalak i T. Pilcha należy z wielkim uznaniem ocenić ich pracę. Wprawdzie również najnowsze podręczniki pedagogiki społecznej zawierają na końcu słowniczkę ważniejszych pojęć, ale trudno je nawet porównywać z omawianym dziełem. „*Elementarne pojęcia...*” z pewnością powinny być „żelazną pozycją” w spisie lektur studentów pedagogiki społecznej.

³³ *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. nauk. D. Lalak, T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.

³⁴ Tamże, s. 5.

Podsumowanie

Pedagogika społeczna po stu latach rozwoju osiągnęła status dojrzałej dyscypliny wiedzy. Świadczą o tym podręczniki, publikacje monograficzne, słowniki, wybory tekstów mających dziś charakter klasyczny. W tym artykule została omówiona część najświeższych prac naukowych z zakresu pedagogiki społecznej – i tylko polskich autorów. Przygotowując wykłady i ćwiczenia z pedagogiki społecznej, nie sposób nie skorzystać z wymienionych publikacji, ale też w trakcie zajęć można zauważyć pewne prawidłowości. Na studiach niestacjonarnych, które – jak podkreślał w swej propozycji programu S. Kawula – należy traktować inaczej niż studia stacjonarne, chyba bardziej przydatne są podręczniki tradycyjne, jak książki zredagowane przez właśnie S. Kawulę oraz przez T. Pilcha z I. Lepalczyk. Podręczniki E. Marynowicz – Hetki i A. Radziewicza – Winnickiego można by zarekomendować na studia stacjonarne – wymagają one więcej czasu oraz większych umiejętności samodzielnego studiowania. Jednak pewne treści wszystkich podręczników warto wykorzystać także na każdym studiach, na przykład z podręcznika Pilcha i Lepalczyk rozdziały „Geneza i rozwój pedagogiki społecznej” (I. Lepalczyk), „Diagnostyka w pedagogice społecznej” E. Mazurkiewicz; z podręcznika pod red. S. Kawuli część II pt. „Czołowi przedstawiciele” (sylwetki i dorobek 9 wybitnych polskich pedagogów społecznych) oraz rozdziały 27 – 31 (pedagogika społeczna wobec ludzi starych, ekologii, czasu wolnego, promocji zdrowia oraz „społeczeństwa przetrwania”), z podręcznika E. Murynowicz-Hetki całą część drugą poświęconą zagadnieniom praktycznego działania pedagoga społecznego) z podręcznika A. Radziewicza-Winnickiego rozdział 1 – historia dobroczynności i refleksji na ten temat, rozdział 5 – badania w Polsce z lat 1989-2007, całą część II (zagadnienia zmiany społecznej), rozdział 11 – obecne dylematy metodologiczne, rozdział 13 (kapitał społeczny), rozdział 14 (przestrzeń społeczna), rozdział 15 (wychowanie a socjalizacja, identyfikacja, adaptacja, integracja). Oczywiście po wskazane podręczniki warto sięgnąć po przyjęciu któregoś z nich jako podstawowego źródła wiedzy.

Trudno w krótkiej publikacji ogarnąć wszystkie ważniejsze publikacje z zakresu pedagogiki społecznej, jakie ukazały się w ostatnich latach, zwłaszcza że pojawiają się tłumaczenia dzieł obcojęzycznych. Temu artykułowi nie przyświecały takie intencje, jest on skierowany do studentów oraz osób zainteresowanych problematyką pedagogiki społecznej jako przewodnik po przydatnej i najłatwiej dostępnej literaturze naukowej.

GEGENWARTSBERICHTE ÜBER ENTWICKLUNG DER
SOZIALPÄDAGOGIK UND NEUE MÖGLICHKEITEN IM STUDIUM
DIESER WISSENSDISZIPLIN. DURCH AUGENDIDAKTIKER.

Zusammenfassung

Sozialpädagogik entstand in Deutschland und der USA Ende des 19. Jahrhunderts, in Polen anfangs 20. Jahrhundert. Dieses Wissen hat in Polen ernsthafte Leistungen gezeigt. Neue Etappen der Entwicklung dieser Disziplin haben in Polen nach 1989 angefangen. In den letzten Jahren erschienen im Druck vier Lehrbücher über Sozialpädagogik, ausgewählte wissenschaftliche Texte, Wörterbuch, Monographie. Der vorliegende Artikel richtet sich vor allem an Studenten dieser Disziplin und kann als Leitfaden für die letzten Publikationen dienen.

Ks. Wojciech Guzewicz